

Kozák Csaba

Az életbe vetett hit

In memoriam

Orosz János

Udvarház Galéria, Veresegyház,
2021. VI. 19. – VIII. 10.

A főváros környéki agglomeráció egyik legfontosabb galériája ismét kitett magáért: Orosz János (1932–2019) festőművész halála után alig másfél évvel válogatott emlékkiállításal jelentkezett. A tárlat ilyen gyors megvalósítása – hiszen a pandémia hosszú ideig tétlenségre ítélte a kiállítóhelyeket – Orosz Eszter festőművésznék, ékszerkészítőnőnek (a mester lányának, aki a hagyaték egy részének örököse) és Klement Zoltánnak, az Udvarház Galéria művészeti vezetőjének köszönhető.

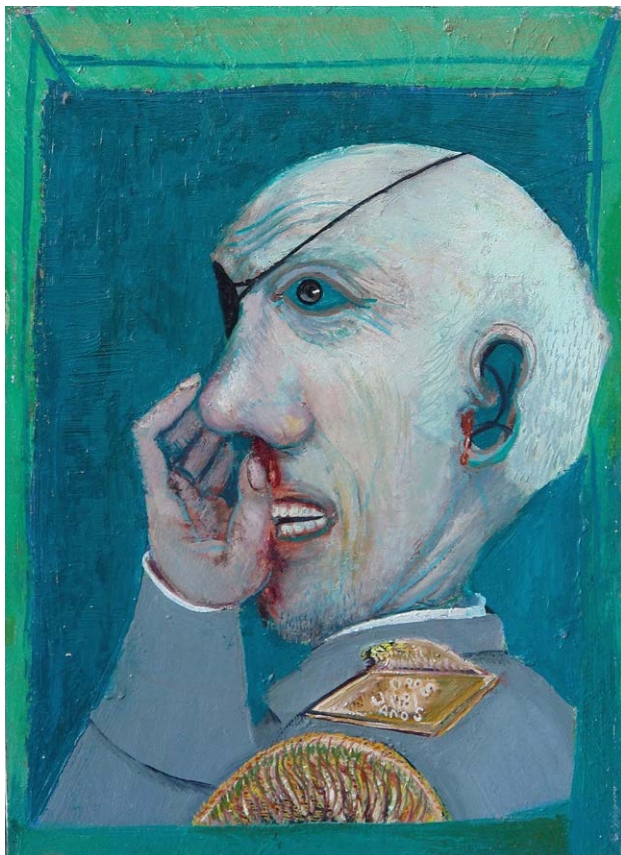
Orosz János az 50-es évek közepén Fónyi Gézánál és Barcsay Jenőnél tanulta meg a szakma alapjait, amikor az akadémiai képzés biztos technikai fundamentumait a szocialista realizmus „árnyalta”. A forradalomig kötelező „szocreal” idején szóba sem jöhetett, hogy a diákok az éppen aktuális nyugat-európai vagy amerikai kortárs művészeti tendenciák felé kacsingassanak; hermetikusan el voltak zárva ezen forrásoktól. A művészet átpolitizálódott, így pontosan attól a szabadságtól fosztatott meg, ami a lényege. Kondor Béla festészete viszont egyértelműen hatott Orosz művészetére. Gyermekkora hátráltató szegénységét és megpróbáltatásait akarata és tehetsége

révén sikerült legyőznie. 1963 volt az az év, amely fordulópontot jelentett életében. Szinte párhuzamosan kapta meg a Római Magyar Akadémia két hónapos ösztöndíját és a Munkácsy-díjat. Itáliai tartózkodása végül két évre sikerredett. A művész úgy robbant be a szakmába, mint kevesen előtte, bár pályáját pro és kontra kritikák kísérték. Én inkább arra emlékeznék, hogy volt, aki már igen korán észrevette Orosz kivételes tehetségét és másokétól élesen megkülönböztethető látványvilágát. Sík Csaba 1961-ben – tehát Orosznak a fent említett beérkezése előtt – már azt írta a művészről, hogy „ábrázolása néha karikatúrára emlékeztet. De a groteszk nem a nevetetést szolgálja, bizonyos tulajdonságok taszító hangsúlyozását a látomás egészében, hanem az együttérző részvétet jelenti, a valóság lényegéhez hű társadalmi célzatot [...]”. A művész saját ars poeticájában pedig úgy határozta meg látomásos művészetének célját, hogy annak „az egyensúly, az őszinteség, a látott és a tapasztalt valósághoz, az emlékekhez való hűség a pillérei”. Orosz ennek a hűségnek a jegyében sohasem tudott elszakadni az ábrázoló, figurális reprezentációtól. A művek fragmentumaiban ugyan képes volt az

OROSZ János: *Gonoszok*,
1980, akvarell, papír,
70×100 cm
HUNGART © 2021
←

OROSZ János: *Éljen a háború*, 1981, olaj, fa, 48×35 cm
HUNGART © 2021
→

absztrahálásra, ám – a felismerhető és dekódolható, sok emberalakot felvonultató jelenetei ellenére – nem a realizmus jegyében dolgozott, hanem annak átíratát, sűrített esszenciáját kívánta bemutatni.

Pályafutása alatt számtalan elismerésben részesült, kiállíthatott az Ernst Múzeumban, a Magyar Nemzeti Galériában, a Múcsarnokban, a Vigadóban, Olaszországban, az Egyesült Államokban, Finnországban, Németországban, de valószínűleg sokkal fontosabb volt számára, hogy olyan irodalmárok barátságát tudhatta magáénak, mint Ágh István, Csoóri Sándor, Nagy László vagy Pilinszky János.

A galéria kettős osztású, természetes és neonfényvel egyaránt megvilágított terében az oeuvre-ből több mint hetven műtárgy van felvonultatva. Grafikák, akvarellek, festmények és szobrok 1952-től a halála előtt készült, befejezetlen képig. A tanulmányai előtt és a főiskolán készült ceruzarajzok fogadják a nézőt, utána viszont felborul a kronológia, a különböző műfajok időrend nélkül, a térhez alkalmazkodva váltogatják egymást. Szemezgetek.

Itt van a hibátlanul megrajzolt *Sztálinvárosi építő* (1952), a *Tanulmányfej* (1953) és a kiszáradt törzsű, leveleitől megfosztott *Fa* (1954). (A grafikai kivitelezés mikéntje később a tus, a csótoll, a golyóstoll, a filctoll, a kréta, a zselés toll, a grafikai szén és a diópác használatával, lazúrozással és vegyes technika alkalmazásával bővült.) „A grafika nekem olyan, mint filozófusnak a gondolkodás, mind buddhista szerzetesnek a meditáció” – vallja a művész. Tematikájában minden és mindig az emberről szól, az „Ecce homo” jegyében történik. Az ember vágyairól, álmairól, szerelembe vagy bűnbe eséséről, magasztos és alantas tetteiről, félelmeiről és örömeiről valló csoportképei színpadszerű jelenetek, beállítások. Emberalakjai egyedül vagy csoportban lakják be a kép terét. Figurái expresszíven sugározzák érzelmeiket, egy-egy dráma szereplői, mi csak osztozhatunk a katarziszban. Apró történetek, a grafika nyelvére lefordított élmények, emlékek, pontos látletek

a korról, amelyben a művész élt, amelyben élünk. Az *Emberpár* (1975) egymásra talál, az *Ölelkezők* (1994) szerelembe esnek, elindulnak a vágy útján. A *Bál* (1983) mulató szereplői a forgatagban a transzparencia révén olvadnak egymásba. Az *Álarcosbál* (1988) figurái meztelenül mutogatják testüket, nem hajlandók maszkot viselni. Az *Utolsó ölelés* (1988) és a *Búcsúcsók* (1990) esendő alakjai tudják, hogy az élet a halálba tart, a halálba visz, ahogy a *Tánc az ördöggel* (1988) immáron haláltánc, danse macabre. A *Bábok* (1978) tehetetlenek, más erők mozgatják őket. Az *Egy kis vérfürdő* (1975) brutális csoportja egy meztelen felsőtestű férfit botoz, miközben a földön húzzák áldozatukat. A terror először mindig „csak” egy kis vérfürdővel kezdődik. Az *Íme az ember I-III.* (1984–85) viszont vitális, életigenlő színeivel kivillan az anyagból.

A grafikák és a festmények közé a padlón vagy a posztamenseken faszobrok ékelődnek. Az 1980-ban készült *Gyermekkel*, a *Fekvő forma*, a *Bánat* és a *Leány macskával* című kisplasztikák közös jellemzője, hogy egy-egy tömbből úgy lettek kifaragva, hogy a művész csak nagyolt, minimális beavatkozással élt. A *Királyfej* (1988) már részleteiben sokkal inkább kidolgozott. A patkószegekkel kivert fej szimbolikája egyértelmű utalás Jézusra és a gledicsiából font töviskoszorúra. Az 1980-as években készült *Fiú* álló, a *Haldokló* fekvő alakjai meztelenek. Meztelenségüknek semmi köze az erotikához, a szexualitáshoz, egyáltalán a nemiséghez. Sokkal inkább a totális kiszolgáltatottsághoz, az emberi magányhoz és törekenységhez. Az utóbbi két mű megmunkálásának minősége ellentmond annak, hogy Orosz semmiféle szobrászi képzésben nem részesült.

A kiállításnak az akvarellek és az olaj-vászon (vagy éppen fa alapú) festmények a főszereplői. A *Nő liliummal* (1980) az ártatlanság korát, a szeplőtlen fogantatást idézi meg. Lazúrosan kivitelezett, biblikus tematikájú művei, a *Három lator* (1990) és a *Krisztus a keresztfán* (1990) mozdulatlanágukban is dinamikát sugallnak. A *Gondoláské* (1983) portréja mintha egyenesen az olasz reneszánsz idejéből látogatott volna meg minket. Szinte érződik a mediterrán illat. A *Gonoszok* (1980) három katonája félelmet keltő, agresszív. Erőszakos figurái a vörösök és narancsok vérbő színeiben terrorizálnak. A játékos *Monsieur Fernandel* (1982) tökéletesen elkapta a francia színész karakterét, az 50-es évek *Don Camillo* című filmsorozatának főhősét. A *Patkányfogó* (1977) kiterített csontvázalakja, az *Íme az ember* (1976) szálkás figurája, az *Éljen a háború* (1981) paszományos, félszemű, éppen az orrát túró diktátora figyelmeztet minket Európa történelmének több tragikus korszakára. A forradalmat megtorló erőszakot idézi meg az *Ötvenhat leveretése* (1980).

A háború, az erőszak, a terror jelen volt Orosz János világában, ő pedig mindig hűen törekedett arra, hogy megidézze a kort, amiben élt. S mégis: a tárlat legerőteljesebb képe az *Új élet kezdődik* (1987) című olaj-vászon festmény, ahol Harlequin trapéz mintázatú ruházatában mintha Paul Cézanne *Pierrot* és *Harlequin* (1888) című festményéről lépett volna elénk. Harlequin, a buta, de leleményes és vidám parasztfiú jelen volt a commedia dell'arte színházi világában, később pedig a cirkuszok porondján. Orosz festményén viszont szerelmetesen egy várandós nő kezét érinti meg éteri környezetben, a háttér zöld szárbá szökkenő növényei és egy lebegő, fehér vászon vagy vitorla előtt. Orosz Jánossal együtt tesznek hitet a szerelem és egy új élet mellett.

1 *Élet és Irodalom*, Budapest, 1961. október 21.